

З. М. Криховецька,
к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0028-1960>
Т. В. Солоджук,
к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7746-6229>
І. В. Кохан,
к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9262-5723>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.14.64

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Z. Krykhoveretska,
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department
of Finance, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
T. Solodzhuk,
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department
of Finance, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
I. Kokhan,
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department
of Finance, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF BANK LENDING TO SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE

Стаття присвячена аналізу стану банківського кредитування суб'єктів малого і середнього бізнесу та визначенню напрямів його розвитку.

Мале і середнє підприємництво в Україні є важливим фактором для підвищення ефективності національної економіки. Воно може ефективно розв'язувати актуальні економічні проблеми, такі як безробіття, соціальна бідність, підвищення конкурентоспроможності. Карантинні обмеження через COVID-19 і далі повномасштабна війна ускладнили його функціонування.

Розвиток підприємництва майже неможливий без залучення кредитних ресурсів. У статті досліджуються настрої бізнесу щодо залучення та доступності кредитних ресурсів. Проведено комплексний аналіз банківського кредитування суб'єктів середнього, малого та мікропідприємництва за 2019—2023 рр. Надзвичайно важливою у процесі успішного функціонування малого і середнього підприємництва під час війни є державна підтримка його кредитування. Аналізується діяльність банків в рамках програми "Доступні кредити 5-7-9". Зважаючи на значні обсяги кредитування поточних цілей в рамках програми, визначено необхідність встановити окремі критерії ефективності для кожної цілі кредитування та зосередити програму на підтримці інвестиційних кредитів. Окреслено перспективи розвитку банківського кредитування малого і середнього підприємництва. Встановлено необхідність його цифровізації з метою запобігання його розвитку.

Small and medium-sized entrepreneurship in Ukraine are an important factor in improving the efficiency of the national economy. These entities can effectively address pressing economic issues, such as unemployment and social poverty, and improve competitiveness. This sector shows the fastest response to any changes in the economic situation, but it is also the most vulnerable to the negative impact of crisis factors. Quarantine restrictions due to COVID-19 and later a full-scale war have complicated their functioning. The article examines the dynamics of their number, taking into account the impact of these factors. Entrepreneurship development is almost impossible without attracting credit resources, as successful business promotion requires significant funds, and often not enough of one's own. Banks' lending services take into account the diverse needs and capabilities of small and medium-sized enterprises, aimed at raising capital and generally supporting various aspects of their activities. The article studies the attitudes of businesses towards attracting and accessing credit resources. It analyses the dynamics of loans granted by banks to medium, small and micro enterprises in 2019–2023, their share in the total volume of bank loans to enterprises. The structure of loans granted by banks to medium, small and micro enterprises by terms is studied. The state support for lending to small and medium-sized enterprises during the war is extremely important for the successful functioning of small and medium-sized enterprises. One of the key instruments of such support is Affordable Loans at 5-7-9 government programme. The article analyses the activities of banks under the programme. In particular, the volumes of loans by types of economic activity and financing purposes are analysed. Given the significant volumes of lending for current purposes under the programme, the author identifies the need to establish separate performance criteria for each lending purpose and focus the programme on supporting investment loans. Prospects for the development of bank lending to small and medium-sized businesses are identified. The necessity of digitalisation of bank lending to small and medium-sized businesses in order to ensure their development is identified.

Ключові слова: підприємництво, малі підприємства, середні підприємства, мікропідприємства, банківські кредити, цифровізація банківського кредитування.

Key words: entrepreneurship, small enterprises, medium-sized enterprises, microenterprises, bank loans, digitalisation of bank lending.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

В умовах військового стану в Україні розвиток малого та середнього підприємництва має важливе значення як для економічного відновлення, так і для соціальної стабільності країни. Малі та середні підприємства можуть ефективно розв'язувати актуальні економічні проблеми, такі як безробіття та соціальна бідність, підвищення конкурентоспроможності. Важливою умовою забезпечення їх розвитку є відповідні фінансові ресурси. Сучасна економічна ситуація створює умови, за яких розвиток підприємництва майже неможливий без залучення кредитних ресурсів, оскільки для успішного просування бізнесу потрібні значні кошти, і власних часто бракує. За той час, який потрібен для накопичення власних фінансових ресурсів, конкуренти можуть вже успішно вести свій бізнес, що створює для них перевагу. Крім того, фінансові ресурси можуть втрачати свою вартість з часом, що підкреслює важливість використання кредитів. Хоча використання власних коштів має свої переваги для підприємців, банківські кредити дозволяють зберегти ресурси, розподілити ризики та отримати доступніші обсяги фінан-

сування для розвитку бізнесу. Суб'єктам малого і середнього підприємництва пропонується широкий спектр банківських кредитних послуг, які відповідають їх потребам та сприяють розвитку бізнесу. Банки пропонують кредити на обігові кошти, розширення підприємств, на нові проекти, придбання обладнання та інше. Ці послуги враховують різноманітні потреби та можливості суб'єктів малого і середнього підприємництва, спрямовані на залучення капіталу та загалом підтримку різних аспектів їх діяльності. Деякі банки також можуть пропонувати спеціалізовані послуги для певних галузей або видів бізнесу, таких як аграрні підприємства, інноваційні стартапи, експортери і т. д.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемам розвитку малого і середнього підприємництва в Україні та його фінансуванню приділена увага в працях багатьох науковців, зокрема таких як Анацька І.Ю. [1], Гуменюк М.М., Шпикуляк О.Г., Неміш Д.В., Шеленко Д.І. [2], Носков О.М. [3], Петричко М.М., Гладинець Н. Ю., Росола У.В. [4], Федько І.В. [5], Ярмоленко В.В. [6]. Проте питання кредитування суб'єктів підприємництва за останній період розглядаються лише в окремих працях, зокрема таких науковців, як Дзюб-

Таблиця 1. Динаміка кількості середніх, малих і мікропідприємств в Україні

Роки	Всього підприємств	Всього середніх і малих підприємств	середні підприємства		мали підприємства		з них мікропідприємства	
			одиниць	у % до загальної кількості	одиниць	у % до загальної кількості	одиниць	у % до загальної кількості
2019	380597	380079	17751	4,7	362328	95,2	313380	82,3
2020	373822	373310	17602	4,7	355708	95,2	307871	82,4
2021	370834	370224	17502	4,7	352722	95,1	304650	82,2
2022	261924	261430	14783	5,6	246647	94,2	206213	78,7
Темп приросту до попереднього року, %								
2020	-1,78	-1,78	-0,84	0,00	-1,83	0,00	-1,76	0,12
2021	-0,80	-0,83	-0,57	0,00	-0,84	-0,11	-1,05	-0,24
2022	-29,37	-29,39	-15,54	19,15	-30,07	-0,95	-32,31	-4,26

Джерело: розраховано за даними Держслужби статистики [11].

люк О. [7], Корнилюк А, Корнилюк Р. [8], Матусова О., Андреева В. [9], Пріхно І.М., Частокіленко І.П. [10]. Удосконалення організаційно-економічних аспектів механізму кредитування малого бізнесу стає особливо актуальним в умовах воєнного стану в Україні.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є аналіз стану банківського кредитування суб'єктів малого і середнього бізнесу та визначення напрямів його розвитку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

В останні роки увага в Україні зосереджена на активізації діяльності малих та середніх підприємств як пріоритетного напрямку розвитку суспільства. Важливість їх розвитку виявляється в таких аспектах:

1. Малі і середні підприємства можуть створювати нові робочі місця та стабілізувати економічну ситуацію в країні, що особливо важливо в період війни, коли економіка потребує додаткових стимулів.

2. Їх гнучкість у виробництві та самостійність у виборі стратегій дозволяють їм швидко адаптуватися до змін у суспільстві, краще задовольняти потреби споживачів та оперативно змінювати свою структуру, виробляючи необхідні для потреб населення товари і послуги в умовах війни.

3. Розвиток різноманітних секторів малого та середнього бізнесу допомагає розподілити ризики в економіці, що дозволяє зменшити залежність від конкретних галузей, які можуть бути особливо вразливими у воєнний час.

4. Активізація малого та середнього підприємництва та зростання його масштабів може сприяти підтримці соціальної стабільності через зменшення безробіття та соціальної напруги. Розвиток малого і середнього підприємництва також сприяє загальній інституційній перебудові суспільства на основі становлення "середнього класу" як підґрунтя соціальної стабільності.

5. Малі і середні підприємства в Україні є важливим фактором для підвищення ефективності національної економіки. Частка доходів у вигляді податків, які сплачуються суб'єктами підприємництва, складає значну частину доходів територіальних громад, місцевих та державних бюджетів через сплату загальнодержавних податків. Це сприяє зростанню добробуту та якості життя населення, збільшення валового внутрішнього продукту [4].

Цей сектор виявляє найшвидшу реакцію на будь-які зміни в економічній ситуації, проте він також найбільш вразливий до негативного впливу кризових факторів.

У 2019 році в Україні існувало біля 380079 малих і середніх підприємств. Однак карантинні обмеження через COVID-19 та пізніше повномасштабна війна ускладнили їх функціонування та призвели до закриття багатьох із них. Станом на кінець 2022 року їх кількість вже становила 261430 одиниць, що на 118649 менше, ніж у 2019 році (табл. 1).

Як бачимо, кількість середніх, малих і мікропідприємств за 2019—2022 рр. становила 99,8—99,9% усіх підприємств, зокрема частка малих і мікро становила 94,2—95,2%.

Сьогодні малі та середні підприємства в Україні відчувають по-різному вплив воєнних дій залежно від їх регіонального розташування. При цьому регіони поділяють на "частково окуповані", "прифронтові", "опорні" (відіграють вирішальну роль у логістиці оборонних та гуманітарних вантажів) та "безпечні", кожен із яких має свої унікальні характеристики і ризики для підприємницької діяльності [12].

Хоча втрати підприємців через війну безперервно збільшуються, проте вони намагаються адаптуватися та пристосовуватися до нових умов, шукаючи нові можливості для розвитку.

Європейською Бізнес Асоціацією у межах проєкту Unlimit Ukraine з метою розрахунку Індексу настроїв малого бізнесу моніторилися настрої малих підприємств та аналізувалися фактори, що сприяють їхньому розвитку. Результати цього дослідження, яке проводилося з 1 по 31 грудня 2023 року і в якому взяли участь 4569 фізичних осіб-підприємців, показали, що кількість підприємців, які планують розширення своєї діяльності, зросла з 76% до 79% за рік. З них 30% мали намір відкривати нові напрямки бізнесу, а 14% — розширювати географію своєї діяльності та входити на інші ринки. У цілому індекс настроїв малого бізнесу мав негативну тенденцію з 2017 до 2023 року, проте за 2023 рік спостерігалось незначне покращення настроїв, індекс дещо зріс порівняно з попереднім роком і склав 2,5 балів із 5. Кількість підприємців, які планували залучати кошти для розвитку свого бізнесу, у 2024 році зросла з 67% до 80%. Акцент підприємців робився на використанні власних ресурсів для фінансування бізнесу (40%), а також в меншій мірі — грантів (20%), кредитів (12%) та інвестицій (9%). Причому наміри щодо залучення кредитів та інвестицій, порівняно з даними тако-

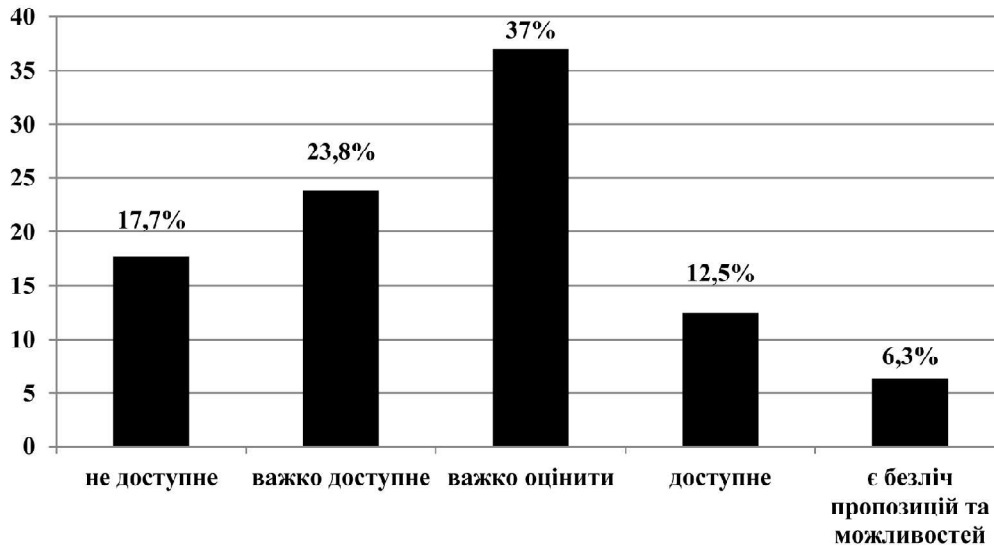

Рис. 1. Результати опитування малого бізнесу стосовно доступності банківських кредитів

Джерело: [13].

го дослідження у 2022 році, дещо зросли: кредитів з 10% до 12% у 2023 та інвестицій з 6 до 9% [13].

Незважаючи на невеликі наміри залучення кредитних коштів, спостерігається позитивна динаміка в оцінці доступності кредитування. Згідно з результатами опитування серед підприємців, відсоток тих, хто вважає банківське кредитування недоступним, зменшився з 59% у 2022 році до 42% у 2023 році. Відповідно, зросла частка тих, хто вважає його доступним, з 10% до 19% (рис. 1).

Аналізуючи в цілому динаміку кредитування банками середніх, малих та мікропідприємств за 2019—2023 рр. (табл. 2), спостерігається зростання обсягів кредитного портфеля до 2021 року, у наступні періоди в умовах повномасштабної війни обсяги поступово зменшуються.

Найбільші обсяги кредитів протягом 2019—2023 років були спрямовані суб'єктам середнього підприємництва, а також значні обсяги — суб'єктам малого та мікропідприємництва з річним доходом до 50 тис. євро. Із загального обсягу кредитів, наданих банками підприємствам частка кредитів середнім, малим та мікропід-

приємствам з 2019 року зростала і станом на кінець 2020 року досягла найбільшого значення (61,44%), у наступні періоди пішла на спад і станом на кінець 2023 року склала 56,19% (табл. 3).

Загальна частка кредитів середнім, малим та мікропідприємствам до 2020 року мала тенденцію до зростання. Наступні роки спостерігається зменшення частки кредитування цих суб'єктів, яка станом на кінець 2023 року склала 56,19%, що на 4,9% менше, ніж станом на кінець 2022 року, та була практично на рівні показника станом на кінець 2019 року. Серед кредитів, наданих банками підприємствам, протягом 2019—2023 рр. переважала частка кредитів середнім підприємствам (станом на кінець 2023 року склала 25,16%, що на 8,8% менше порівняно з показником станом на кінець 2022 року) та кредитів мікропідприємствам (станом на кінець 2022 і 2023 років біля 20,6%).

Як видно з рис. 2, найбільші обсяги кредитів середнім, малим та мікропідприємствам надавалися банками терміном до 1 року. Протягом 2019—2021 рр. вони мали тенденцію до зростання, у 2022 році спостерігався спад, за 2023 рік помітне незначне зростання (ста-

Таблиця 2. Динаміка кредитів, наданих банками середнім, малим та мікропідприємствам, млн грн

Період	Усього кредитів підприємствам	у тому числі кредитів середнім, малим та мікропідприємствам	з них				
			суб'єктам середнього підприємництва	суб'єктам малого підприємництва	суб'єктам мікро підприємництва		
					з річним доходом від 500 тис. до 2 млн євро	з річним доходом від 50 тис. до 500 тис. євро	з річним доходом до 50 тис. євро
2019	744 648	424 090	184 783	73 807	44 625	44 420	76 455
2020	724 157	444 813	213 960	70 135	46 026	42 342	72 350
2021	752 324	458 561	213 231	86 517	52 254	33 998	72 560
2022	754 371	445 847	208 200	81 767	55 601	34 078	66 201
2023	735 295	413 219	185 033	76 575	50 657	32 340	68 614
Темп приросту до попереднього року, %							
2020	-2,75	4,89	15,79	-4,98	3,14	-4,68	-5,37
2021	3,89	3,09	-0,34	23,36	13,53	-19,71	0,29
2022	0,27	-2,77	-2,36	-5,49	6,41	0,24	-8,76
2023	-2,53	-7,32	-11,13	-6,35	-8,89	-5,10	3,64

Джерело: розраховано за даними НБУ [14].

Таблиця 3. Частка кредитів середнім, малим та мікропідприємствам, у загальному обсязі банківських кредитів, наданих підприємствам, за 2019–2023 рр., %

Період	Усього кредитів середнім, малим та мікропідприємствам	з них					
		середнім підприємствам	малим підприємствам	мікропідприємствам			
				з річним доходом від 500 тис. до 2 млн євро	з річним доходом від 50 тис. до 500 тис. євро	з річним доходом до 50 тис. євро	Всього суб'єкти мікро підприємства
2019	56,95	24,81	9,91	5,99	5,97	10,27	22,23
2020	61,44	29,55	9,69	6,36	5,85	9,99	22,19
2021	60,95	28,34	11,50	6,95	4,52	9,64	21,11
2022	59,11	27,60	10,84	7,37	4,52	8,78	20,66
2023	56,19	25,16	10,41	6,89	4,40	9,33	20,62

Джерело: розраховано за даними НБУ [14].

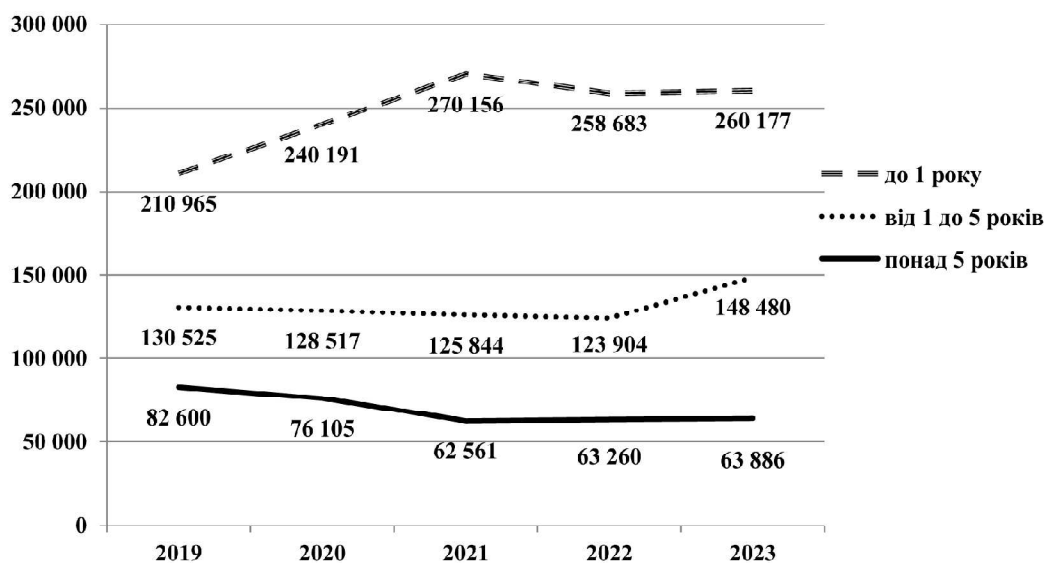

Рис. 2. Структура кредитів, наданих банками, середнім, малим та мікропідприємствам за строками, млн грн

Джерело: побудовано за даними НБУ [14].

ном на кінець 2023 року порівняно з показником станом на кінець 2022 року розмір кредитів терміном до 1 року зріс на 1494 млн грн). У цілому обсяг кредитів

до 1 року за період 2019–2023 зріс на 49212 млн грн. Кредити терміном від 1 до 5 років з кінця 2019 до кінця 2022 року мали тенденцію до спаду, а в 2023 році по-

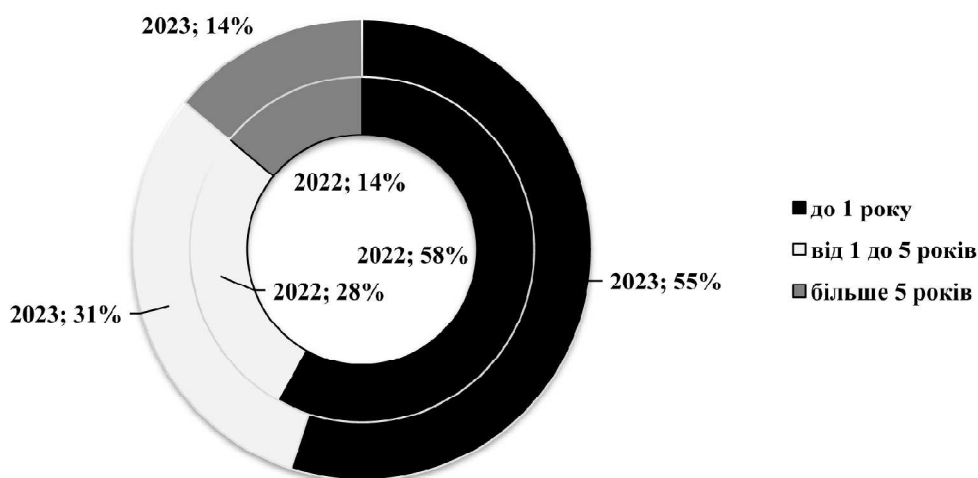

Рис. 3. Структура кредитів, наданих банками, середнім, малим та мікропідприємствам за строками, %

Джерело: побудовано за даними НБУ [14].

Таблиця 4. Структура кредитів до 1 року, наданих банками середнім, малим та мікропідприємствам, %

	Суб'єкти середнього підприємництва	Суб'єкти малого підприємництва	Суб'єкти мікропідприємництва		
			з річним доходом від 500 тис. до 2 млн євро	з річним доходом від 50 тис. до 500 тис. євро	з річним доходом до 50 тис. євро
2019	37,52	13,00	10,39	9,41	29,68
2020	46,00	10,37	9,71	8,06	25,87
2021	46,41	13,34	10,41	5,94	23,90
2022	45,93	12,38	11,71	6,18	23,80
2023	47,63	12,40	10,52	5,28	24,17

Джерело: розраховано за даними НБУ [14].

Таблиця 5. Структура кредитів від 1 до 5 років, наданих банками середнім, малим та мікропідприємствам, %

Період	Суб'єкти середнього підприємництва	Суб'єкти малого підприємництва	Суб'єкти мікропідприємництва		
			з річним доходом від 500 тис. євро до 2 млн євро	з річним доходом від 50 тис. євро до 500 тис. євро	з річним доходом до 50 тис. євро
2019	49,15	20,82	8,97	13,96	7,10
2020	50,65	19,40	9,51	14,10	6,34
2021	45,53	27,58	13,30	8,44	5,15
2022	45,43	27,54	15,48	8,62	2,94
2023	55,08	22,53	12,08	8,07	2,24

Джерело: розраховано за даними НБУ [14].

Таблиця 6. Структура кредитів понад 5 років, наданих банками середнім, малим та мікропідприємствам, %

Період	Суб'єкти середнього підприємництва	Суб'єкти малого підприємництва	Суб'єкти мікропідприємництва		
			з річним доходом від 500 тис. євро до 2 млн євро	з річним доходом від 50 тис. євро до 500 тис. євро	з річним доходом до 50 тис. євро
2019	50,22	23,26	13,31	7,67	5,54
2020	50,41	26,68	13,79	6,39	2,73
2021	48,83	25,22	11,81	11,71	2,43
2022	52,33	24,69	9,69	11,72	1,57
2023	60,50	17,00	8,36	10,35	3,78

Джерело: розраховано за даними НБУ [14].

мітне значне їх зростання на 24576 млн грн. Кредити терміном понад 5 років займали найменші обсяги, за 2019—2021 рр. мали тенденцію до спаду, а з 2022 року почали незначною мірою зростати і склали станом на кінець 2023 року 63,886 млрд. грн, що менше на 18714 млн грн, порівняно з показником станом на кінець 2019 року.

Рис. 3 свідчить, що протягом 2022—2023 років найбільшу частку кредитів, наданих середнім, малим та мікропідприємствам займали кредити терміном до 1 року, зокрема їх частка на кінець 2023 року становила 55%, що на 5,17% менше, ніж станом на кінець 2022 року. Найменшу частку становили кредити терміном більше 5 років (14% станом на кінець 2022 і 2023 рр.).

Найбільша частка кредитів до 1 року припадала на середні підприємства (станом на кінець 2023 року 47,63%, що на 26,9% більше порівняно з показником станом на кінець 2019 року) та мікропідприємствам, річний дохід яких до 50 тис. євро (станом на кінець 2023 року 24,17%, що на 18,6% менше порівняно з показником станом на кінець 2019 року).

Аналізуючи структуру кредитів суб'єктам середнього, малого та мікропідприємництва, які належать до підприємств, терміном від 1 до 5 років, бачимо, що найбільша їх частка належить суб'єктам середнього підприємництва (станом на кінець 2023 року 55,08%, що на 12,6% більше порівняно з показником станом на кінець

2019 року). Варто відмітити суттєве зниження частки кредитів суб'єктам мікропідприємництва, річний дохід яких до 50 тис. євро (станом на кінець 2023 року 2,24%, що у 3,2 рази менше порівняно з показником станом на кінець 2019 року), а також суб'єктам мікропідприємництва, річний дохід яких 50 тис. євро до 500 тис. євро (станом на кінець 2023 року 8,07%, що в 1,7 рази менше порівняно з показником станом на кінець 2019 року).

Як видно з табл. 6, серед кредитів, наданих середнім, малим та мікропідприємствам терміном понад 5 років найбільша частка припадала суб'єктам середнього підприємництва. Їх частка у загальному обсязі кредитів, наданих суб'єктам середнього, малого та мікропідприємництва на термін понад 5 років становила на кінець 2023 року 60,5%, що на 20,5% більше порівняно з показником станом на кінець 2019 року. Частка кредитів суб'єктам малого підприємництва складала станом на кінець 2023 року 17%, що на 26,9% менше порівняно з показником станом на кінець 2019 року).

До суб'єктів середнього, малого та мікропідприємництва належать також фізичні особи — підприємці. Обсяги кредитів таким суб'єктам за 2019—2023 рр. мають тенденцію до зростання (станом на кінець 2023 року становили 13929 млн грн, що на 7635 млн грн більше за показник станом на кінець 2019 року), але вони є незначними порівняно з обсягами кредитів, наданих банками середнім, малим та мікропідприємствам, що нале-

Таблиця 7. Структура банківських кредитів суб'єктам середнього, малого та мікропідприємництва, % до загального обсягу кредитів, наданих банками фізичним особам-підприємцям, млн грн

Період	Всього кредитів фізичним особам-підприємцям	Суб'єкти середнього підприємництва	Суб'єкти малого підприємництва	Суб'єкти мікро підприємництва			Невизначеного розміру
				з річним доходом від 500 тис. євро до 2 млн євро	з річним доходом від 50 тис. євро до 500 тис. євро	з річним доходом до 50 тис. євро	
2019	6294	397	290	129	56	2132	3290
2020	6900	416	286	114	57	1897	4130
2021	11808	666	340	117	106	2751	7828
2022	11210	631	304	112	411	2862	6889
2023	13929	570	328	93	512	3227	9199

Джерело: розраховано за даними НБУ [14].

жать до юридичних осіб (станом на кінець 2023 року — 472 543 млн грн). У структурі кредитів, наданих цим особам, найбільші обсяги припадають на ФОПів невизначеного розміру та суб'єктів мікропідприємництва з річним доходом до 50 тис. євро.

Стосовно вартості кредитів, слід зазначити, що у 2021 році банки суттєво знизили процентну ставку за

новими кредитами, наданими середнім, малим та мікропідприємствам. Починаючи з 2022 року, плата для цих суб'єктів економіки зростала (рис. 4), що вказує на погіршення умов кредитування.

Надзвичайно важливою у процесі успішного функціонування малого і середнього підприємництва під час війни є державна підтримка його кредитування.

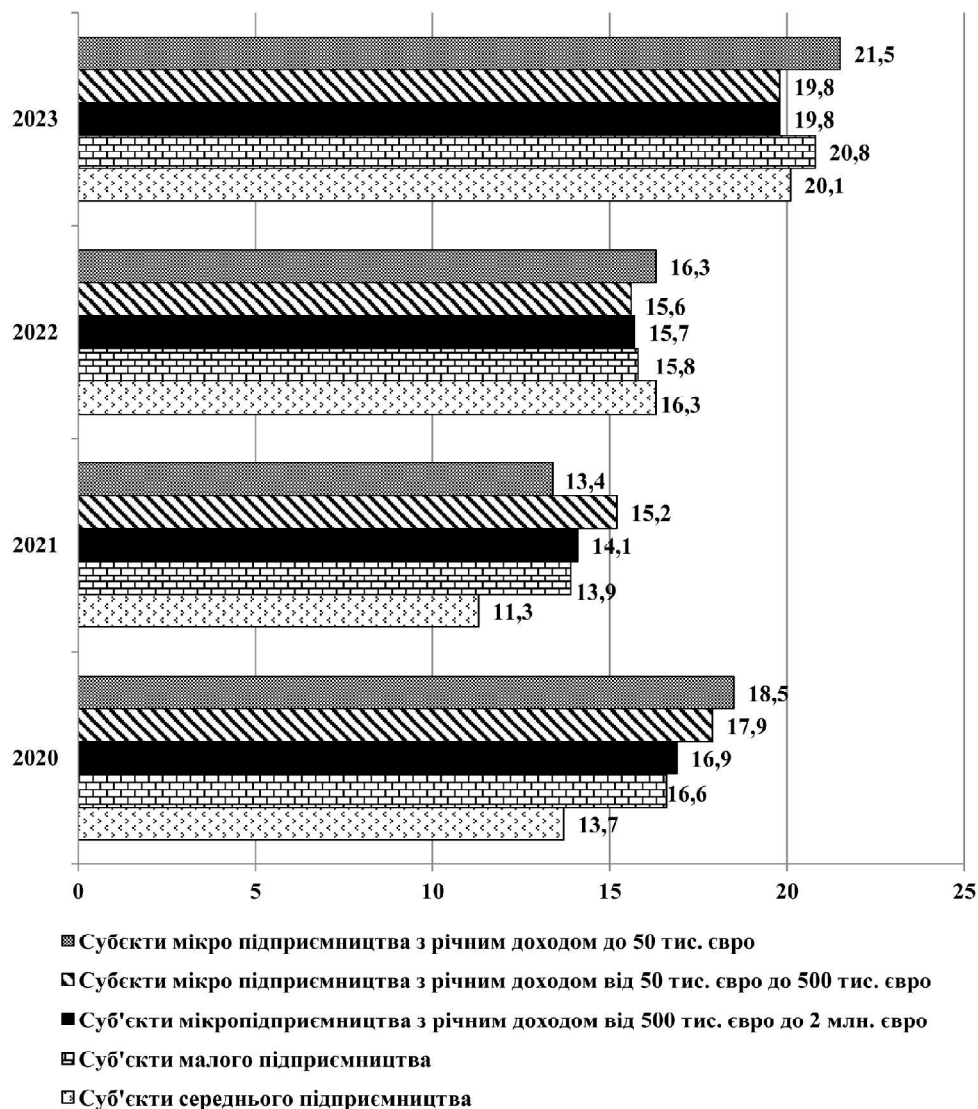

Рис. 4. Динаміка процентних ставок за новими кредитами, наданими банками середнім, малим та мікропідприємствам, %

Джерело: побудовано за даними НБУ [14].

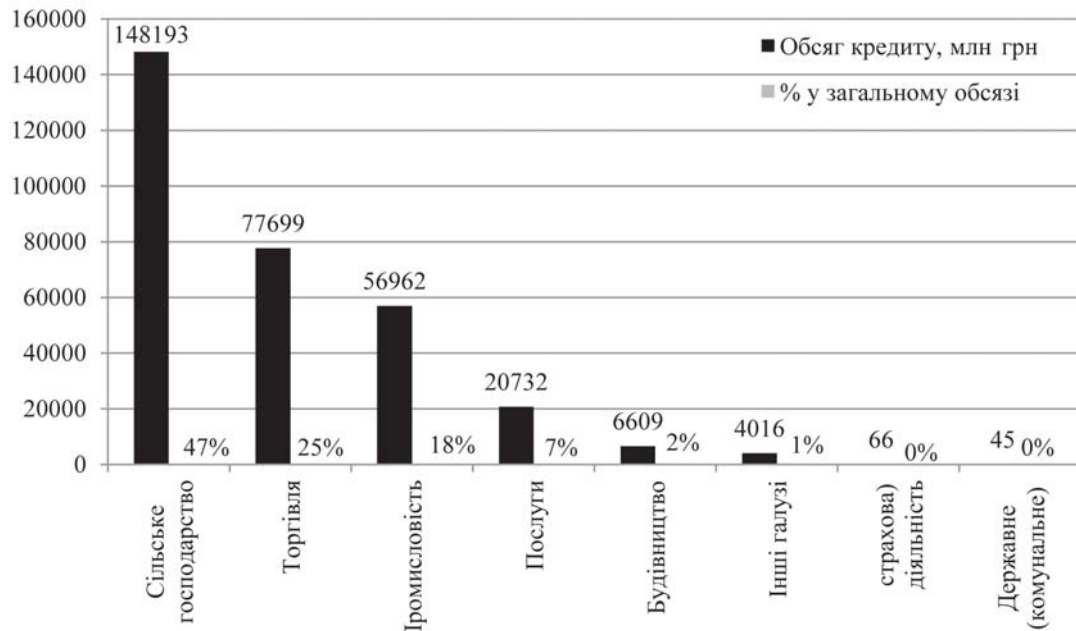

Рис. 5. Структура кредитного портфеля програми 5-7-9 за видами економічної діяльності станом на 17.06.24, млн грн, %

Джерело: [21].

Умови повномасштабного вторгнення підкреслили важливість підтримки бізнесу, оскільки податки, що залежать від підприємницької активності, стали основним джерелом фінансування оборонних витрат державного бюджету. Одним з ключових інструментів такої підтримки стала державна програма "5-7-9". Програма "Доступні кредити 5-7-9%" була запроваджена для полегшення умов кредитування для суб'єктів малого, мікро- та середнього підприємництва (ММСП) будь-якої форми власності та розміру, незалежно від сфери діяльності. Формами державної підтримки через виділені Фондом розвитку підприємництва кошти, які передбачені у державному бюджеті, було визначено зниження вартості кредитів шляхом часткового відшкодування процентних ставок за кредитами, які надавалися ММСП, та надання Фондом гарантій Уповноваженим банкам для забезпечення виконання зобов'язань за кредитами, які надавалися ММСП [15].

Ще на початку війни держава одразу відреагувала на необхідність підтримки бізнесу щодо можливості отримання кредитів. Рішенням уряду від 18 березня 2022 року було розширено Програму "Доступні кредити 5-7-9%", дозволивши підприємствам отримати кредити до 60 млн грн під нульову відсоткову ставку, оскільки визначено компенсацію урядом банкам відсотків і погашення підприємствами лише основної суми кредиту. Дія цих умов була встановлена протягом усього періоду воєнного стану та ще одного місяця після його закінчення. Термін надання кредиту передбачено було встановлювати залежно від цільового використання коштів: зокрема, на інвестиційну діяльність та рефінансування заборгованості — до 5 років, а для поповнення оборотного капіталу — до 3 років [16].

З початком повномасштабної війни цілі програми значно розширилися. Більшість виданих кредитів були спрямовані на "антивоєнні цілі", які замінили антикризові кредити. Максимуми кредитування спостерігалися

навесні 2022 року для сільськогосподарських підприємств для підтримки посівної.

Під час повномасштабної війни програма "Доступні кредити 5-7-9%" набула надзвичайно важливої ролі у фінансуванні підприємств через уповільнення банківського кредитування за ринковими умовами. Наприкінці 2023 року близько 40% чистого гривневого кредитного портфеля банків України становили кредити за пільговими ставками в рамках цієї програми, за час війни серед нових кредитів для бізнесу в межах цієї програми видано 90% від загального обсягу банківських кредитів. Умови скорочення бізнес-активності внаслідок вторгнення агресора зробили державну кредитну підтримку необхідною складовою політики макрофінансової стабілізації. Це забезпечило своєчасне фінансування агровиробників, підтримку експорту, роздрібний товарообіг та збільшило шанси на виживання для багатьох малих і середніх компаній [8] Завдяки цій програмі понад 50 тисяч підприємств отримали кредитні ресурси. У програмі взяли участь 45 з 63 банків [17].

У 2024 році програма "5-7-9" піддалася перегляду у зв'язку з новими економічними викликами та значним фінансовим тиском на державний бюджет. Цей перегляд передбачає більш таргетований підхід, зосереджений на підприємствах у секторах економіки, які ще не відновилися після широкомасштабних конфліктів та діють у регіонах з високим ризиком [18].

У державному бюджеті на 2024 рік на продовження кредитування за програмою 5-7-9% і компенсацію відсотків передбачено понад 18 млрд грн Ліміт кредитування був підвищений до 150 мільйонів, а термін кредитування — до 10 років [19]. Оскільки держава має обмежений ресурс дешевих грошей для підтримки бізнесу, то з метою його максимально ефективного застосування уряд модернізував програму державної підтримки "5-7-9%", переорієнтовуючи її на інвестиційне кредитування реального сектора. Кабінет Міністрів України 30 квітня

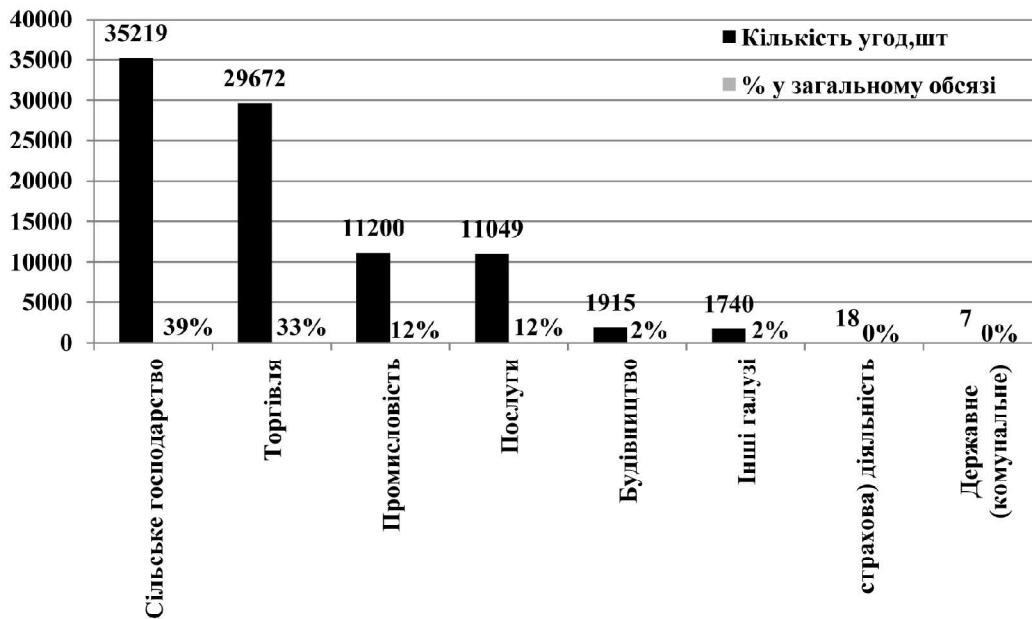

Рис. 6. Кількість укладених договорів програми 5-7-9 за видами економічної діяльності станом на 17.06.24, шт., %

Джерело: [21].

2024 року вніс зміни до Порядку надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва, який визначає параметри програми "Доступні кредити 5-7-9%". Зокрема, було знижено максимальну суму кредитування на цілі фінансування оборотного капіталу до 5 млн гривень, при чому визначено залишити ліміти на інвестиційні цілі без змін, зокрема для підприємств переробної промисловості 150 млн грн [20]. Інвестиційні кредити будуть спрямовані на придбання основних засобів для ведення бізнесу, таких як спеціальне обладнання, автотранспорт, медичні засоби та виробниче обладнання. Очікується, що ця категорія кредитів складатиме до 30% від загальної суми наданих позик [19].

Аналізуючи кредитування за програмою 5-7-9, варто зазначити, що у 7 — ку лідерів за обсягами кредитного портфеля станом на 17.06.2024 ввійшли Приватбанк, Ощадбанк, ПУМБ, Райффайзенбанк, ПроКредит, Укргаз та Ексімбанк. Серед них найбільші обсяги антивоєнних, підтримку посівної, обігових та інвестиційних кредитів надав Приватбанк, антикризових та рефінансування — Райффайзенбанк, на переробку для с/г — Укргазбанк, підтримку ФОП — Ощадбанк, ЗВВР (зони високого воєнного ризику) — Прокредитбанк [21].

За час дії програми станом на 17.06.2024 найбільше кредитів отримали суб'єкти економічної діяльності, які належать до таких видів діяльності:

— сільське господарство — 33219 кредитних угод (39% від загального обсягу) на суму понад 148,1 млрд грн (47% від загального обсягу);

— сфера торгівлі — 29762 кредитних угод (33% від загального обсягу) на суму понад 77,6 млрд грн (25% від загального обсягу);

— промисловість — 11200 кредитних угод (12% від загального обсягу) на суму понад 56,9 млрд грн (18% від загального обсягу)

— сфера послуг - 11049 кредитних угод (12% від загального обсягу) на суму понад 20,7 млрд грн (7% від загального обсягу) (рис. 5 і рис. 6).

З початку свого запровадження й до сьогодні програма "Доступні кредити 5-7-9%" фактично орієнтується на два основні сектори — сільське господарство та торгівлю: 72% суми кредитів у цій програмі отримують компанії саме цих галузей, хоча початково вона не була спрямована на них. Це може пояснюватись тим, що компанії у цих секторах мають високу платоспроможність і відповідають банківським стандартам.

Аналізуючи структуру укладених кредитних угод програми 5-7-9 за цілями фінансування з початку її дії, спостерігається, що найбільше було надано антикризових кредитів (23143 угоди на суму 64000 млн грн); обігових (17620 укладених угод на суму 61849 млн грн); антивоєнних (15217 угод на суму 57355 млн грн), та підтримку посівної для с/г (8243 угод на суму 38689 млн грн) (рис. 7).

З 24 лютого 2022 року було видано 55516 кредитів за програмою "5-7-9" на загальну суму понад 221163 млн грн станом на 17.06.24, що становить чверть усіх банківських кредитів.

Аналізуючи структуру укладених угод з початку повномасштабної війни до 17.06.24 (рис. 7), бачимо, що найбільше було надано обігових кредитів (17620 укладених угод на суму 61849 млн грн); антивоєнних кредитів (15217 угод на суму 57355 млн грн); та підтримку посівної для с/г (8243 угоди на суму 38698 млн грн).

Значна частина кредитів "5-7-9%" є короткостроковими, що суперечить первісному наміру забезпечити довгострокове фінансування для інвестиційних проєктів. Розподіл кредитів за цілями свідчить про те, що програма в основному спрямована на підтримку поточних потреб компаній, а не на інвестиційні цілі, хоча є тенденція до зростання їх обсягів протягом періоду війни.

Зважаючи на таку ситуацію необхідно встановити окремі критерії ефективності для кожної цілі кредитування та зосередити програму на підтримці інвестиційних кредитів. Поступово слід відмовлятися від рефінан-

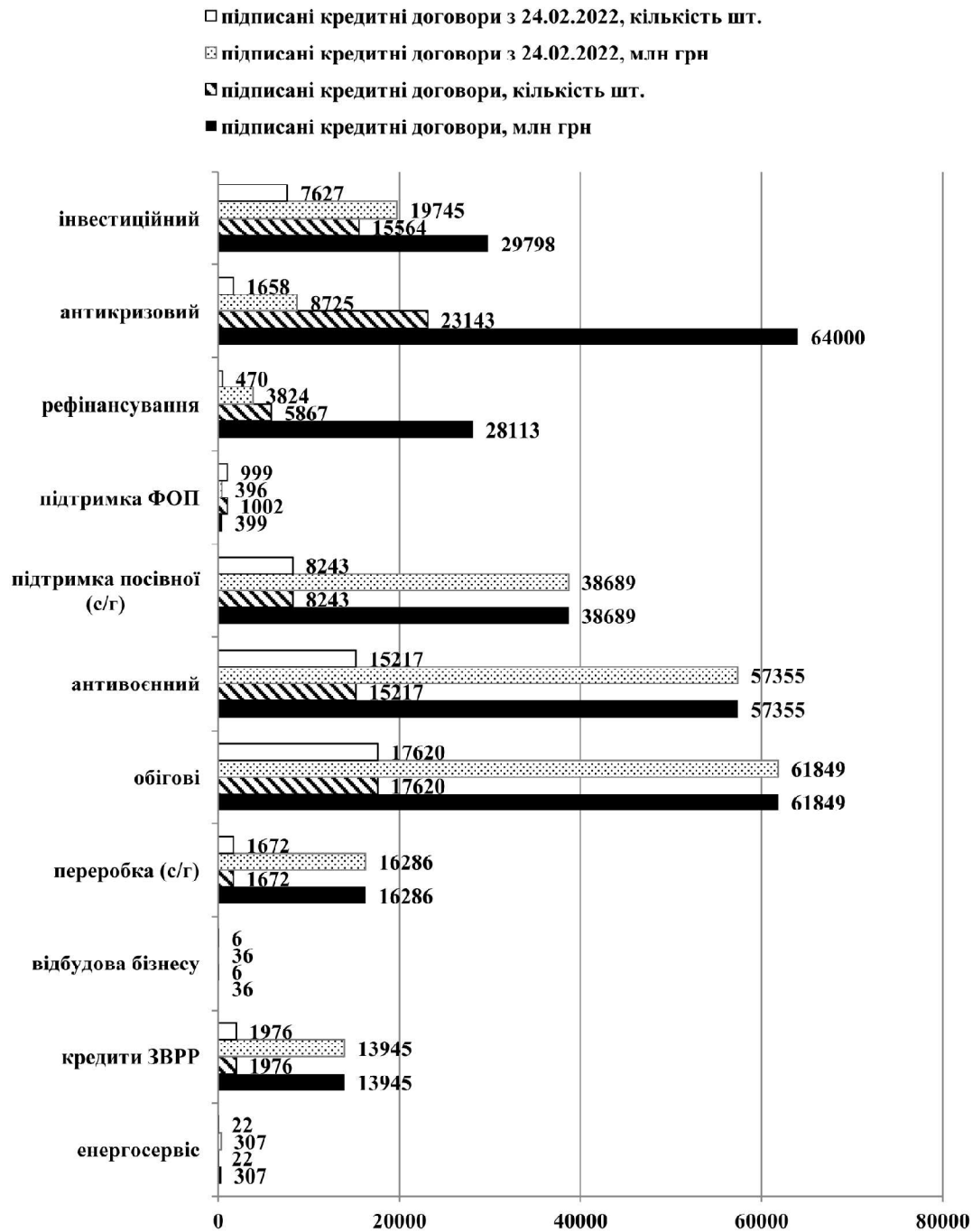

Рис. 7. Структура укладених кредитних договорів програми 5-7-9 за цілями фінансування станом на 17.06.24

Джерело: побудовано за даними [21].

сування старих кредитів та обігових коштів у рамках програми. Важливим є введення системи відстеження інформації про досягнення підприємствами бізнес-цілей, викладених у їхніх кредитних заявках або бізнес-планах, і регулярна публікація цієї інформації узагальненою формою.

Також важливим є комплексний огляд якості активів і соціально-економічних результатів, досягнутих за старим кредитним портфелем "5-7-9%". Цей огляд, незважаючи на звуження цілей програми, повинен залишатися у Фонді і включати аналіз створення робочих місць, інновацій, вклад у продовольчу та енергетичну безпеку та інші аспекти. Запустити механізм страхування воєнних ризиків, що дозволить посилити роль інвестиційно-

го кредитування в структурі програми та знизити кредитні ризики позичальників [8].

Зважаючи на розвиток програми в цілому, отримати такі кредити складно через високі вимоги до підприємств, значну кількість необхідних документів та тривалий термін розгляду заявки, деякі з яких можуть змінюватися банками навіть під час процесу розгляду [17].

У 2024 році важливими інструментами для підтримки малого та середнього бізнесу стали також програми "Доступний факторинг" та "Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%".

Перша програма, "Доступний факторинг", пропонує беззаставні кредити на суму до 5 мільйонів гривень для

мікро-, малих та середніх підприємств. Ці кредити надаються під ставку 13% річних з можливістю відтермінування платежу на до 360 днів. Це дозволяє підприємствам отримати необхідні кошти для підтримки бізнесу, покращення ліквідності та інвестування у розвиток, що є особливо важливим в умовах економічних та воєнних турбулентностей.

Друга програма, "Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%", спрямована на допомогу підприємствам у придбанні різноманітного обладнання за пільговими умовами. Держава компенсує частину відсотків за лізинг (5%, 7%, 9% або 11% річних), залежно від умов програми. Підприємці мають можливість придбати необхідне обладнання на період до 5 років за значно зниженими ставками порівняно з ринковими, що сприяє їхньому розвитку та впровадженню нових технологій. Банк виконує всі адміністративні та реєстраційні процедури в рамках цих програм, що спрощує процес для підприємців [22].

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Зважаючи на те, що спостерігається певний позитивний настрій у малого і середнього підприємництва, воно адаптувалося та має намір розвиватися. Наразі підприємці в основному розраховують на власні ресурси. Проте, необхідні додаткові або нові можливості підтримки, зокрема кредитна. В умовах повномасштабної російської збройної агресії проти України, руйнувань та зниження економічної активності державна програма "Доступні кредити 5-7-9%" була фактично єдиним дієвим інструментом кредитної підтримки підприємств малого та середнього бізнесу. 2023 року банками за програмою "5-7-9%" було видано 90% нових кредитів. Разом з тим частка кредитів на інвестиційні цілі за програмою була дуже низькою.

Важливою частиною стратегії розвитку кредитування сектора малого та середнього підприємництва залишатиметься участь комерційних банків у впровадженні державних програм кредитування малих та середніх підприємств: "Доступні кредити 5-7-9%", "Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%", "Доступний факторинг", а також розробка спеціальних програм компенсацій спільно з органами місцевої влади щодо відшкодування частини кредиту або відсотків за ним. За прогнозами, на 2024 рік очікується, що приблизно половина банківських кредитів припадатиме на реалізацію державних програм. Основними напрямками стануть переробка галузь, підтримка бізнесу на територіях зі значними пошкодженнями, а також енергоефективні заходи.

Останнім часом спостерігається значний рух у напрямі цифровізації банківського кредитування, зокрема в секторі малого та середнього бізнесу. Цифрові ініціативи, такі як онлайн-банкінг, зосереджуються на фізичних особах та підприємствах. Банки пропонують віддалене обслуговування для всіх категорій клієнтів: як для приватних осіб, так і для юридичних осіб, а також для фізичних осіб, які є підприємцями. Це передбачає можливість віртуального звернення в банк через мобільні додатки або веб-платформи, здійснення електронних платежів, управління рахунками та кредитами онлайн без потреби фізичного візиту до бан-

ку. Такі інновації відповідають сучасним вимогам ринку, де швидкість, зручність і доступність грають важливу роль для бізнесу будь-якого розміру. Цифрові рішення дозволяють підприємствам ефективніше управляти своїми фінансами, підвищувати продуктивність і покращувати взаємодію з фінансовими установами, що є ключовим фактором їх успішності в сучасній економічній дійсності.

Цифровізація банківського кредитування в Україні має значні переваги для вітчизняного малого і середнього бізнесу:

1. Зручність та доступність отримання. Цифрові інструменти дозволяють зробити процес отримання кредиту більш зручним та доступним. Підприємства можуть отримати кредити значно швидше завдяки можливості реєстрації та надання інформації онлайн через спеціальні платформи. Завдяки вбудованим онлайн-підказкам підприємства можуть легко завантажити необхідні документи і подати заявку на кредит онлайн без необхідності відвідувати банк особисто, що зекономлює час і зусилля.

2. Швидкість прийняття рішень. Цифрові системи обробки кредитних заявок можуть зменшити час, необхідний для прийняття рішення про надання кредиту. Це особливо важливо для бізнесу, де часто потрібно швидко реагувати на фінансові потреби. Використання цифрових технологій призводить до значного скорочення часу розгляду заявок для малих і середніх підприємств з 3-5 тижнів до всього 5 хвилин, а час отримання коштів зменшується з 3 місяців до всього 24 годин.

3. Зручність управління фінансами. Цифрові інструменти надають підприємцям можливість у режимі реального часу переглядати свої фінансові дані, стан позик та платежів. Це дозволяє краще планувати фінансові потоки та уникати прострочень з платежами. Покращення управління фінансами, зменшення витрат і покращення доступу до фінансування може допомогти підприємствам збільшити їхню конкурентоспроможність.

4. Персоналізація умов кредитування. Цифрові платформи надають можливість вибирати найбільш вигідні умови кредитування залежно від потреб конкретного бізнесу. Це сприяє зниженню витрат на фінансування та покращує фінансові результати суб'єкта підприємництва.

5. Сегментація та орієнтація на потреби підприємництва в банківській сфері, тобто вивчення потреб малого та середнього бізнесу для визначення найважливіших послуг, які банк може надати різним групам клієнтів. Це включає детальний аналіз взаємовідносин між клієнтами та банком, їхніх бізнес-профілів, портфелів, потреб та вподобань у продуктах. Цифрові кредитори також використовують клієнтоорієнтований підхід, створюючи пропозиції, що адаптовані до конкретних потреб клієнтів. Під малий і середній бізнес комплектуються спеціальні пакети, до які входять як кредитні продукти, так і ряд інших послуг (обслуговування платежів та ін.).

Банки акцентують увагу на основних сегментах ринку, розробляючи та оптимізуючи процеси, що дозволяють підвищити ефективність своєї роботи, особливо в умовах економічних криз.

Ці переваги роблять цифровізацію банківського кредитування привабливою альтернативою для українського малого і середнього бізнесу, сприяючи їхньому розвитку.

Література:

1. Анацька І. Ю. Сучасний стан та проблеми розвитку малого бізнесу в Україні. URL: http://www.zgia-zp.ua/gazeta/VISNIK_44_60 (дата звернення: 2.05.2024).
2. Гуменюк М. М., Шпикуляк О. Г., Неміш Д. В., Шеленко Д. І. Інституціоналізація державної підтримки розвитку малого аграрного підприємництва в умовах воєнного стану: регіональний аспект. Вісник аграрної науки. 2023. № 11. С. 67—76.
3. Носков О. М. Проблеми регулювання та перспективи розвитку малого і середнього бізнесу в Україні: теоретичні аспекти. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. 2023. Вип. 1. С. 157—168. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNUCZUDU_2023_1_19 (дата звернення: 22.05.2024).
4. Петричко М. М., Гладинець Н. Ю., Росола У. В. Сучасний стан малого бізнесу в Україні. Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: Економічні науки. 2023. № 5 (1). С. 67—73. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjie_2023_5\(1\)_11](http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjie_2023_5(1)_11) (дата звернення: 22.05.2024).
5. Федько І. В. Визначення стану розвитку малого та середнього бізнесу в сучасних економічних умовах. Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: Економічні науки. 2023. № 5 (1). С. 92—98. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjie_2023_5\(1\)_15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjie_2023_5(1)_15) (дата звернення: 20.05.2024).
6. Ярмоленко В. В. Стан та шляхи розвитку малого і середнього бізнесу в умовах невизначеності. Науковий вісник Львівської академії. Серія: Економіка, менеджмент та право. 2023. Вип. 8. С. 57—65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sbfaseml_2023_8_8 (дата звернення: 2.05.2024).
7. Дзюблюк О. Проблеми активізації банківського кредитування реального сектору економіки в умовах воєнного стану. Вісник економіки. 2023. Вип. 3. С. 8—25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vtneu_2023_3_3 (дата звернення: 22.05.2024).
8. Державна програма підтримки бізнесу "Доступні кредити 5-7-9%": у пошуках оптимального дизайну. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3836803-derzhavna-programa-pidtrimki-biznesu-dostupni-krediti-579-u-posukah-optimalnogo-dizajnu.html> (дата звернення: 22.05.2024).
9. Матусова О., Андрєєва В. Диджиталізація кредитування малого та середнього бізнесу. SCIENTIA-FRUCTUOSA (Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2022. № 141 (1). С. 118—131. URL: <https://journals.knute.edu.ua/scientia-fructuosa/article/view/50/31> (дата звернення: 22.05.2024).
10. Пріхно І. М., Частокіленко І. П. Банківське кредитування бізнесу в Україні в умовах воєнного стану. Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія: Економіка. 2023. № 28. С. 119—126. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2023_28_17 (дата звернення: 22.05.2024).
11. Кількість підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 22.05.2024).
12. Ливч Д. Нове обличчя українського підприємництва. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/08/29/690937/> (дата звернення: 2.05.2024).
13. Індекс настроїв малого бізнесу. Презентація результатів дослідження за 2023 рік. URL: https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2024/02/Rezultaty_doslidzhennya_Indeks_nastroyiv_MSB_2024-2.pdf (дата звернення: 2.05.2024).
14. Кредити за розміром суб'єкта господарювання (у тому числі кредити МСП). URL: <https://www.nbu.gov.ua> (дата звернення: 2.05.2024).
15. "Доступні кредити 5-7-9%". URL: <https://bdf.gov.ua/programs/dostupni-kredyty-5-7-9/> (дата звернення: 2.05.2024).
16. Уряд надає можливість отримати кредит до 60 млн грн будь-якому українському підприємству під 0% на час воєнного стану за Програмою "5-7-9%". URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-nadayemozhlivist-otrimati-kredit-do-60-mln-grn-bud-yakomu-ukrayinskomu-pidpriemstvu-pid-0-na-chas-voyennogo-stanu-za-programoyu-5-7-9> (дата звернення: 2.05.2024).
17. Український бізнес під час війни: реальна аналітика та перспективи на майбутнє у 2024 році. URL: <https://finstream.ua/ukrayinskyj-biznes-pid-chas-vijny-analytika/> (дата звернення: 22.05.2024).
18. У 2024 році майже 80% МСБ планують розширювати бізнес та залучати кошти у розвиток. URL: <https://eba.com.ua/u-2024-rotsi-majzhe-80-msb-planuyut-rozshyruvaty-biznes-ta-zaluchaty-koshty-urozvytok/> (дата звернення: 22.05.2024).
19. Як розвиватиметься банківське кредитування у 2024 році. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/01/2/708287/> (дата звернення: 2.05.2024).
20. Уряд переорієнтовує програму "Доступні кредити 5-7-9%" на інвестиційні цілі. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-pereoriientovuie-prohramu-dostupni-kredyty-5-7-9-na-investytsiini-tsili-nadiia-bihun> (дата звернення: 22.05.2024).
21. Щотижнева інформація про результати Державної програми Доступні кредити 5-7-9 станом на 17-06-2024. URL: <https://bdf.gov.ua/publicna-informatsiia/informatsiia-pro-rezultaty-derzhavnoi-prohramy-dostupni-kredyty-5-7-9/> (дата звернення: 22.05.2024).
22. Програми. URL: <https://bdf.gov.ua/programs/> (дата звернення: 2.05.2024).

References:

1. Anats'ka I. Yu. (2017), "Current state and problems of small business development in Ukraine", available at: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_44_60 (Accessed 2 May 2024).
2. Humeniuk, M. M., Shpykuliak, O. H., Nemish, D. V., and Shelenko, D. I. (2023), "Institutionalisation of state support for the development of small agrarian entrepreneurship under martial law: a regional aspect", *Bulletin of Agricultural Science*, vol. 11, pp. 67—76.
3. Noskov, O. M. (2023), "Problems of regulation and prospects for the development of small and medium-sized businesses in Ukraine: theoretical aspects", *Bulletin of the National University of Civil Defence of Ukraine. Series: Public Administration*, vol. 1. pp. 157—168, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNUCZUDU_2023_1_19 (Accessed 22 May 2024).

4. Petrychko, M. M., Hladynets', N. Yu., and Rosola, U. V. (2023), "The current state of small business in Ukraine", International scientific journal "Internauka". Series: Economic Sciences, vol. 5 (1), pp. 67—73, available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjie_2023_5\(1\)_11](http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjie_2023_5(1)_11) (Accessed 22 May 2024).

5. Fed'ko I. V. (2023), "Determining the state of development of small and medium-sized businesses in the current economic environment", International scientific journal "Internauka". Series: Economic Sciences, vol. 5(1), pp. 92—98, available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjie_2023_5\(1\)_15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjie_2023_5(1)_15) (Accessed 20 May 2024).

6. Yarmolenko, V.V. (2023), "The state and ways of development of small and medium-sized businesses in conditions of uncertainty", Scientific Bulletin of the Flight Academy. Series: Economics, management and law, vol. 8, pp. 57—65, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sbfaseml_2023_8_8 (Accessed 2 May 2024).

7. Dziubliuk, O. (2023), "Problems of activation of bank lending to the real sector of economy under martial law", Bulletin of Economics, vol. 3, pp. 8—25, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vtneu_2023_3_3 (Accessed 22 May 2024).

8. Ukrinform (2024), "State Programme for Business Support "Affordable Loans 5-7-9%": in search of optimal design", available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3836803-derzavna-programa-pidtrimki-biznesu-dostupni-kredyty-5-7-9-u-posukah-optimalnogo-dizajnu.html> (accessed 22.05.2024).

9. Matusova, O., and Andrieieva, V. (2022), "Digitalisation of lending to small and medium-sized businesses", SCIENTIA-FRUCTUOSA (Bulletin of the Kyiv National University of Trade and Economics), vol. 141 (1), pp. 118—131, available at: <https://journals.knute.edu.ua/scientia-fructuosa/article/view/50/31> (Accessed 22 May 2024).

10. Prikhno, I. M., and Chastokolenko, I. P. (2023), "Bank lending to business in Ukraine under martial law", Scientific Notes of the National University of Ostroh Academy. Series: Economics, vol. 28, pp. 119—126, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2023_28_17 (Accessed 22 May 2024).

11. State Statistics Service of Ukraine (2024), "Number of enterprises by type of economic activity with a breakdown into large, medium, small and micro enterprises", available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 22 May 2024).

12. Lyvch, D (2024), "The new face of Ukrainian entrepreneurship", available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/08/29/690937/> (Accessed 2 May 2024).

13. European Business Association (2024), "Small Business Confidence Index Presentation of the results of the 2023 survey", available at: https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2024/02/Rezultaty_doslidzhennya_-_Indeks_nastroyiv_MSB_2024-2.pdf (Accessed 2 May 2024).

14. National Bank of Ukraine (2024), "Loans by size of business entity1 (including loans to SMEs)", available at: <https://www.nbu.gov.ua> (Accessed 2 May 2024).

15. Entrepreneurship Development Fund (2024), "Available loans at 5-7-9%", available at: <https://bdf.gov.ua/programs/dostupni-kredyty-5-7-9/> (Accessed 2 May 2024).

16. Cabinet of Ministers of Ukraine (2024), "The Government provides an opportunity to receive a loan of up to UAH 60 million to any Ukrainian enterprise at 0% during martial law under the 5-7-9% programme", available at: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-nadaye-mozhlyvist-otrimati-kredit-do-60-mln-grn-bud-yakomu-ukrayinskomu-pidpriemstvu-pid-0-na-chas-voyennogo-stanu-za-programoyu-5-7-9> (Accessed 2 May 2024).

17. FinStream (2024), "Ukrainian business during the war: real analytics and prospects for the future in 2024", available at: <https://finstream.ua/ukrayinskyj-biznes-pid-chas-vijny-analotyka/> (Accessed 22 May 2024).

18. European Business Association (2024), "In 2024, almost 80% of SMEs plan to expand their business and raise funds for development", available at: <https://eba.com.ua/u-2024-rotsi-majzhe-80-msb-planuyut-rozshyruvaty-biznes-ta-zaluchaty-koshty-u-rozvytok/> (Accessed 22 May 2024).

19. Ekonomichna pravda (2024), "How bank lending will develop in 2024", available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/01/2/708287/> (Accessed 2 May 2024).

20. Cabinet of Ministers of Ukraine (2024), "The government is reorienting the Affordable Loans at 5-7-9% programme for investment purposes", available at: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-pereorientoivuie-prohramu-dostupni-kredyty-5-7-9-na-investytsiini-tsiliniadii-bihun> (Accessed 22 May 2024).

21. Entrepreneurship Development Fund (2024), "Weekly information on the results of Affordable Loans at 5-7-9 State Programme as of 17-06-2024", available at: <https://bdf.gov.ua/publicna-informatsiia/informatsiia-pro-rezultaty-derzhavnoi-prohramy-dostupni-kredyty-5-7-9/> (Accessed 22 May 2024).

22. Entrepreneurship Development Fund (2024), "Programmes", available at: <https://bdf.gov.ua/programs/> (Accessed 2 May 2024).

Стаття надійшла до редакції 03.07.2024 р.

<https://nayka.com.ua>

Електронне фахове видання

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Виходить 12 разів на рік

**Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)
Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292**

e-mail: economy_2008@ukr.net

 viber: +38 050 3820663